

ZPRÁVY

ČESKÉ SPOLEČNOSTI RUKOPISNÉ

8

Řada: VI

ISSN 1213-9033

Praha, 1. prosince 2005

Obsah

Články

Jiří Urban: <i>Rukopisy a naši astronomové</i>	193
Radomil Šolc: <i>Šárka – epická báseň Jaroslava Vrchlického</i>	198
Karel Nesměrák: <i>Skrzicziek vel Hanka me fecit?</i>	199
Členské zprávy	202
Drobné zprávy	202
Kalendárium	204

Rukopisy a naši astronomové

JIŘÍ URBAN

Je pozoruhodné, kolik známých postav české astronomie je nějakým způsobem spojeno s Rukopisy. Vedle známé aktivity Augusta Seydlera, jehož rukopisná aktivita je často připomínána, je zde řada astronomů z druhé strany barikády, o jejichž vztahu k Rukopisům se skoro neví.

Nejstarší z nich je **Vojtěch Šafařík** (1829–1902), syn Pavla Josefa Šafaříka. V roce 1984 byla po něm pojmenována planetka, objevená A. Mrkosem. Pocta, kterou si tím Šafařík po letech přehlížení vysloužil, je jistě opodstatněná. Lze plně přisvědčit názoru, vyslovenému M. Kopeckým [1] u příležitosti 100. výročí Šafaříkova úmrtí, že jeho osobnost nebyla asi dosud zcela doceněna. Vždyť šestisvazková encyklopedie ČSAV [2] uvádí u jeho jména, že je chemik a o jeho významu pro astronomii nebo Rukopisy nesděluje nic.

Svoji pedagogickou a vědeckou kariéru začal na poli chemie, a sice na české technice a po rozdělení Karlovy univerzity v roce 1882 přešel jako řádný profesor na českou univerzitu. Kromě jeho učebnice *Základové chemie čili lučby* z roku 1860, bývá připomínána jeho účast na tvorbě českého chemického názvosloví. Šafařík zde uplatnil své znamenité jazykové znalosti. Jeho termíny vykazaly větší jazykovou ústrojnost oproti některým méně zdařilým návrhům jiných autorů.

Chemická odbornost jej přivedla ke zkoumání Rukopisů. První své zkoumání v rukopisné kauze prováděl již roku 1859. Na vyzvání W. W. Tomka zkoumal rukopis *Libušina proroctví* v přítomnosti K. J. Erbena. Průběh z toho zachytil ve svých *Zápisích*, z nichž významnou pasáž zveřejnil Čeněk Zíbrt [3]. Zápisky Vojtěcha Šafaříka jsou významným pramenem k historii rukopisného sporu nejen proto, že v nich jsou údaje o vlastním hmotném zkoumání některých rukopisů, ale i z toho důvodu, že tam autor zaznamenal stanoviska svého otce. Sborník ČSAV *RKZ–dnešní stav poznání Šafaříkovy Zápisky* nezmiňuje, ačkoli jsou zdrojem mnohých spekulací, v kterých se skutečné pochybnosti Pavla Josefa Šafaříka o některých méně významných a méně zkoumaných rukopisech, jako je např. *Milostná píseň krále Václava* nebo *Libušino proroctví*, přenášejí na *Rukopis zelenohorský i královédvorský*. Historik Jan Novotný ku příkladu pro biografický slovník v roce 1995 napsal: „*Vědecká poctivost přivedla Šafaříka k pochybnostem o pravosti rkp. Královédvorského a Zelenohorského.*“

V roce 1881 byl Vojtěch Šafařík jmenován členem tzv. rasurové komise, která ve složení Hattala, Gebauer, Vrtátka, Emler a Šafařík zkoumala razury ve zlomcích

Vojtěch Šafařík

Alexandreidy a v Rukopise královédvorském. Zkoumání proběhlo ve třech sezeních komise. Šafařík k identifikaci razur používal destilovanou vodu a sulfid amonný. Výsledek byl publikován bezprostředně v ČČM [4].

Když v roce 1886 vystoupil Jan Gebauer s požadavkem na chemické přezkoumání Rukopisů [5] a když v důsledku toho byla jmenována další komise, byli v ní zastoupeni už chemici dva a sice Prof. Vojtěch Šafařík z university a na jeho žádost Prof. Antonín Bělohoubek z techniky. V rámci tohoto šetření byl zkoumán též rukopis *Libušino prorocví*. Šafařík se při té příležitosti vyjádřil, že na vyzvání svého otce zkoumal již v roce 1859 *Libušino prorocví*, ale že šlo o jiný exemplář a že o tom zkoumání zaznamenal protokol. Hlavní prací komise bylo prozkoumání *Rukopisu královédvorského*, o čemž sepsal Šafařík nezávisle na Bělohoubkovi desetistránkovou zprávu [6], která byla otištěna v ČČM 1887 opět bezprostředně po dokončení zkoušek. (Jaký to rozdíl oproti šetření Ivanovova týmu.) Bělohoubkova zpráva [7] je ovšem mnohem obsáhlejší (91 stran) a vyvolala ostřejší útoky Gebauera a jeho spojenců. Bělohoubek se znechucen překrucováním svých závěrů distancoval od dalšího zkoumání, které mělo být zaměřeno na *Rukopis zelenohorský*. Šafařík se ovšem toho zkoumání ujal, ale již neoficiálně a svoje poznatky zaznamenal jen do svého deníku. Otrávené ovzduší rukopisných bojů ho pak přimělo k přechodu na jinou badatelskou oblast, která zaručovala větší klid pro vědeckou práci.

Astronom a matematik **August Seydler** (1849–1891) se zapsal do rukopisného sporu svým článkem *Počet pravděpodobnosti v přítomném sporu* uveřejněném v dubnovém čísle Athenaea [8], tedy již dva měsíce po vyslovení prvních pochybností Janem Gebauerem v článku *Potřeba dalších zkoušek Rukopisu královédvorského a zelenohorského* [5]. Seydler v článku dokazoval, že odchylky jazyka Rukopisu královédvorského od tzv. normální gramatiky není možno přičíst náhodným přepisům, a že shoda těchto odchylek s Hankovými představami o staré češtině (tzv. koincidence), rovněž není náhodná. Stavěl tak na předpokladech správnosti Gebauerových tvrzení, kterým on, stejně jako T. G. Masaryk bezvýhradně důvěřoval. Dnes, hlavně zásluhou J. Enderse, ale i starších obránců víme, že domnělé odchylky lze vysvětlit dle zákonitostí, kterými se řídí jazyk orální poesie, který se musí lišit od jazyka jiných literárních žánrů, mají-li být Rukopisy pravé. Ostatně i samotný Gebauer nakonec připustil, že všechny ty odchylky by se daly vysvětlit, „*nebyt těch nešťastných koincidenčí*“. Domnělé koincidence byly odmítané Kalouskem již roku 1886 a konečně byly zavrženy i ze strany současné oficiální vědy [9].

Augusta Seydlera vzpomněla nedávno J. Zichová v přednášce *Teorie pravděpodobnosti a rukopisný spor* v rámci semináře *Historie matematiky* na Matematicko fyzikální fakultě UK, konané 30. března 2004 [10]. Týkal se výlučně matematické podstaty Seydlerova pravděpodobnostního důkazu. Byla ovšem připuštěna problematičnost vstupních předpokladů, odvislých od Gebauerových tvrzení, ale na samotném matematickém postupu Seydlerově nebyly shledány žádné nedostatky. Naproti tomu v článku M. Otruby a P. Vašáka z roku 1974 [11] se uvádí, že za pomoc při rozboru „*ne vždy přesných a úplných Seydlerových úvah děkuji dr. J. Štěpánkovi z MFF UK*“. Oprávněnou skepsi k Seydlerovu důkazu zde autoři vyjádřili slovy: „... *Matematika tedy*

vstoupila v tomto prvním případě do jazykovědy více jako prostředek zesilující hlas lingvistiky v polemické vřavě než jako nástroj napomáhající jazykovědnému poznání. “ Je významné, že v tomto odborném článku je odkaz na beletristickou knihu M. Ivanova *Záhada Rukopisu královédvorského* s připojenou vysvětlivkou: „(o novém **chemickém** zkoumání písma a pergamentu RK)“.

Významně se o českou astronomii zasloužili synové Josefa Václava Friče, známého revolucionáře z roku 1848, jenž značnou část života byl nucen žít v emigraci. Za jeho pařížského pobytu se mu v roce 1829 narodil syn **Josef Jan Frič** a o tři roky později **Jan Ludvík Frič**, jemuž byl kmotrem Jan Neruda, který v té době pobýval v Paříži. Rukopisné smýšlení Nerudovo je známější než rukopisný vklad jejich otce, jenž se vepsal do rukopisné historie především publikací *La Bohême historique, pittoresque et littéraire*, kterou v Paříži sestavil s Louis Légerem, a kde jsou zpěvy Rukopisů uvedeny na důstojném místě. Rukopisná tradice sahá ovšem ve Fričovici rodu ještě dále. Děd zasloužilých astronomů JUDr. Josef František Frič obhajoval Havlíčka Borovského a pak Václava Hanku v procesu s Davidem Kuhem v roce 1858.

Ale vraťme se k astronomům. Josef se zprvu zabýval studiem přírodních věd, zatímco Jan inklinoval k technice. Roku 1887 se stal asistentem fyziky na pražské technice a v roce 1883 založil společně s bratrem Josefem na Vinohradech dílnu pro přesnou mechaniku, která se časem změnila na proslulou továrnu na výrobu přesných přístrojů, hlavně geodetických. Roku 1897 Jan náhle umírá ve věku 34 let. Smrt ochromila na čas bratra Josefa a když se vzchopil z otřesu, rozhodl se utíct památku bratra a svého učitele Vojtěcha Šafaříka vybudováním hvězdárny v Ondřejově. Tu pak u příležitosti 10. výročí československé samostatnosti daroval Frič státu. Tehdy nesla jméno *Žalov – hvězdárna bratří Josefa a Jana Friče při universitě Karlově* [12].

Smýšlení Josefa a Jana Friče o Rukopisech snad nebylo veřejně ventilováno, zato je v tisku zachycen názor jejich bratrance Alberta Votěcha Friče, známého cestovatele. Ten v roce 1933 do Nedělního listu přispěl článkem *Já v pravost RKZ nevěřím. Jak je možné, že v ni věří tolik slušných lidí?* [13]. Píše tam jak Gebauer vytržením tří vět z Bělohoubkova rozboru Rukopisu královédvorského vykonstruoval domnění, že se Bělohoubek svého původního stanoviska zřekl a kritizuje s ironií domácí poměry a rozlišování lidí na poctivé a nepoctivé podle stanoviska v rukopisném sporu.

I to je důvodem, proč sympatie s obrannou rukopisnou činností mnohdy nebyly dost zjevné. Projevovaly se tichou podporou, kterou lze dokladovat členstvím mnohých významných osobností v České společnosti rukopisné.

Zde se setkáváme se jménem Prof. **Bohuslava Maška**. V tomto případě patrně zapůsobila rodinná tradice. Narodil se v Hradci Králové 1. prosince 1864 jako syn středoškolského profesora Ignáce Bohuslava Maška. Ten je znám jako spoluautor řady odborných článků o Rukopisech, které napsal společně s Janem Gebauerem v době, kdy Gebauer hájil Rukopisy [14]. Po roce 1886 se bývalí přátelé utkávají v polemice, která ovšem byla příkladně noblesní a nesvědčí o všeobecné vřavě, jak bývají velké rukopisné boje někdy zjednodušeně připomínány. Po přeložení Ignáce Maška do Jindřichova Hradce se Bohuslav setkává s Františkem Nušlem. Na rozdíl od roztržky mezi Ignácem Maškem a Janem Gebauerem, přátelství Bohuslava Maška s Nušlem se s lety jen prohlubovalo.

Bohuslav Mašek vyučoval na řadě středních škol a po převratu 1918 působil na hvězdárně v Klementinu. Později na pozvání Josefa Friče přijímá funkci místoředitele Onřejovské hvězdárny, kde pracoval až do roku 1931, kdy odešel do důchodu. Bohatá je jeho publicistická a redakční činnost. Nejznámější je *Fysika pro vyšší třídy středních škol*, kterou sepsal s profesory Nachtikalem a Jeništou. Od roku 1910 se dočkala sedmi vydání (poslední v roce 1946). Maškovy znalosti jazyků, které zřejmě zdědil po otci, mu umožnily přeložit populární astronomii amerického hvězdáře Newcomba. Vydal ji Ústřední spolek českých profesorů v roce 1909 pod názvem *Astronomie pro každého*. Roku 1928 přeložil Stratonovu knihu o astronomii a pak Jeansovy spisy *Vesmír kolem nás* a *Nové základy přírodovědy*. Redigoval též časopis *Říše hvězd* a v roce 1920 založil *Hvězdářskou ročenku*, kterou až do roku 1940 vedl. Encyklopedie ČSAV [2] jméno Bohuslav Mašek nezná.

V nedávné době byla Maškovi zřízena pamětní deska na rodném domě v Hradci Králové. Lze se domnívat, že to byl právě Mašek, kdo přivedl k Rukopisům svého přítele Františka Nušla.

Bohuslav Mašek

František Nušl (1867–1951) ovšem dosáhl většího věhlasu než jeho přítel Mašek. Byl místopředsedou Mezinárodní astronomické unie v letech 1932–1935. Především na sebe upozornil vynálezem přístroje na určování zeměpisné šířky a délky pomocí rtuťového zrcadla. Tento přístroj, zvaný cirkumzenitál vyvinutý Nušlem a Fričem, byl prezentován v roce 1937 na výstavě v Paříži, kde získal cenu Grand Prix. Sloužil léta ve výbavě Vojenského zeměpisného ústavu při budování trigonometrické sítě. Velký obdiv Nušlově vynalézacivosti vyjádřil i samotný Josef Frič, jenž Nušla pověřil ředitelováním onřejovské hvězdárny. Krásná slova uznání jsem slyšel na přednáškách profesora Buchara, jenž později Nušlův přístroj mírně zdokonalil.

Nušl byl i zdatný organizátor. Má velký podíl na založení České astronomické společnosti, které předsedal v letech 1922–1948. Angažoval se také při zakládání České společnosti rukopisné v roce 1932. Stanovy Rukopisné společnosti byly udělány podle vzoru stanov ČAS a zřejmě to byl Nušl, kdo je dal za vzor. Nemáme sice žádný jeho text, jenž by se týkal

František Nušl

rukopisné problematiky, ale jeho jméno figuruje ve Výboru ČSR, zvoleném na první ustavující valné hromadě Rukopisné společnosti.

V roce 1937, u příležitosti Nušlových sedmdesátin, usnesla se Česká astronomická společnost na založení fondu, z něhož měla být udělována cena Prof. Nušla za výkony v oboru astronomie. V roce 1949 bylo od udělování ceny upuštěno a teprve roku 1998 rozhodl sjezd ČAS o jejím obnovení. První obnovená cena byla udělena Doc. Luboši Perkovi, bývalému řediteli Astronomického ústavu ČSAV [15]. Slovník planetek u čísla 2900 uvádí: „*Pojmenována na počest Luboše Perka, dobře známého díky jeho pracím o dynamice Galaxie a planetárních mlhovinách. Perek pracoval na Masarykově univerzitě v Brně a posléze v Astronomickém ústavu Československé akademie věd v Praze, kde byl v letech 1968–1975 ředitelem. Posléze se stal vedoucím kosmického oddělení sekretariátu Spojených národů. Byl také generálním ředitelem IAU v letech 1967–1970 a prezidentem Mezinárodní astronautické federace.*“

JUDr. **Václav Perek**, dědeček Doc. Luboše Perka, byl prvním předsedou České společnosti rukopisné. Ač bývalý politik, byl to právě on, kdo hájil apolitičnost Rukopisné společnosti proti snahám některých aktivistů podpořit činnost spolku politickými prostředky. Luboš Perek mi není znám jako autor nějakého textu k rukopisné otázce, ale svým jménem v seznamech členstva Rukopisné společnosti byl také tím případem tiché podpory. Když jsme jej v roce 2003 navštívili s kolegou Gaganem, byl ve svých 84 letech velice čilý a vnímavý. O členství v obnovené Rukopisné společnosti ale již nejevil zájem s odvoláním na to, že se o otázku Rukopisů přestal zajímat, když jej v té problematice instruoval Dr. Šonka, člen Ivanovova týmu a Perkův dávný kolega ze studií. Nicméně obnovené České společnosti rukopisné projevil vlídnost a věnoval jí vzácnou sbírku rukopisné literatury po svém dědovi.

Lubošem Perkem, dlouholetým předsedou České astronomické společnosti a bývalým členem České společnosti rukopisné končí naše řada astronomů, jimž do života nějak vstoupily Rukopisy. V tomto případě, jako i v mnoha dalších, se projevil výsledek informační kampaně spisovatele Ivanova, jejíž pravé cíle vysvětlil M. Ivanov na neveřejné oponentuře v roce 1975 [16] a které byly a jsou před veřejností stále utajovány.

Poznámky

[1] Kopecký M.: Před 100 lety zemřel prof. Vojtěch Šafařík. <i>Astropis</i> 8, 2001, č. 3, str. 16–17. [2] kol.: <i>Malá československá encyklopedie</i>. 6 sv. Praha, Academia 1984–1987. [3] Zíbrt Č.: Co vyprávěl P. J. Šafařík rodině o svém mládí a životě. <i>Časopis Musea Království českého</i> 83, 1909, str. 337. [4] Zpráva o lučebním proskoumání rasur musejních zlomků Alexandreidy a Rukopisu královédvorského. <i>Časopis Musea Království českého</i> 55, 1881, str. 137–147.	[5] Gebauer J.: Potřeba dalších zkoušek Rukopisu královédvorského a zelenohorského. <i>Athenaeum</i> 3, 1885–1886, č. 5, 15/2, str. 152–164. [6] Šafařík V.: Zpráva o chemickém a mikroskopickém zkoumání rukopisu Královédvorského. <i>Časopis Musea Království českého</i> 61, 1887, str. 318–327. [7] Bělohoubek A.: Zpráva o mikroskopickém a mikrochemickém zkoumání Rukopisu královédvorského. <i>Časopis Musea Království českého</i> 61, 1887, str. 328–418.

- [8] Seydler A.: Počet pravděpodobnosti v přítomném sporu. *Athenaeum* 3, 1885–18 86, č. 7, 15/4, str. 299–307.
- [9] Komárek M.: Problém tzv. koincidencí v Gebauerově kritice. In: RKZ–Dnešní stav poznání. *Sborník Národního muzea C* 13/14, 1968/1969, str. 217.
- [10] Zichová J.: Teorie pravděpodobnosti a rukopisný spor. *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 49, 2004, str. 95–103.
- [11] Otruba M., Vašák, P.: První použití matematiky v české jazykovědě. *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 29, 1974, str. 86–91.
- [12] Zielecká O.: *Rodokmen Josefa Václava Friče 1829–1890 a Anny rodem Kavalírové 1825–1893*. Praha, nákl. vlast. 1938, str. 44.
- [13] Frič A. V.: Já v pravost RKZ nevěřím. Jak je možné, že v ni věří tolik slušných a poctivých lidí? *Nedělní list*, 19.3.1933
- [14] Mašek I. B., Gebauer J.: Příspěvky k výkladu Rukopisu kralodvorského. *Listy filologické a paedagogické*, řada článků na pokračování v letech 1875–1879
- [15] Harmanec, P.: Nušlova cena za rok 2000 profesoru M. J. Plavcovi. *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 46, 2001, str. 338–341.
- [16] Přepis diskuse na zasedání vědecké rady KÚ VB FSVB. (dostupno: <http://kix.fsv.cvut.cz/~urban/r/ivanov/ku/diskuse.pdf>). Srv. Urban J.: Utajená oponatura aneb pokus o geniální podvod. *Zprávy České společnosti rukopisné VI/7* (1. června 2005), str. 182–186.

Šárka – epická báseň Jaroslava Vrchlického

RADOMIL ŠOLC

Svoje *Mýty* složil Jaroslav Vrchlický (1853–1912) v letech 1879–1880, tedy ještě dříve, než vypukly spory o starobylosti Rukopisů. Toto básnické dílo obsahuje i epickou skladbu *Šárka*. Neznámější z jednotlivých částí *Mýtů* je však *Legenda o svatém Prokopu*, doplněná a samostatně vydaná ještě v roce 1884.

Sama báseň *Šárka* sestává z více než půl tisíce veršů dělených do čtyř dějství. Všimněme si jí blíže, neboť básník ve skladbě navazuje na děje popisované v Rukopisu zelenohorském, před ní již umělecky oživené ve Smetanově *Mé vlasti*.

Stručný děj básně je zhruba následující: Přemyslův bojovník Ctirad potkává v lese Šárku z Vlastiny družiny. Po krátkém zápase ji přemůže, připoutá ke stromu, aby se mohl kochat její dívčí krásou, dříve, než se jí zmocní. Ale jaký obrat – na scéně se objevil:

*Bivoj v obrovské své výšce
a zahovoří velkým, mocným hlasem:
„Na bezbranné svou dokázal jsi sílu;
jak diviti se tobě, velký reku?
Ó jaká škoda, že juž mrtev Lumír!
Pro jeho velikou, nesmrtelnou píseň
tvé vítězství nad opuštěnou dívkou
by věru bylo předmět, hodný věnce!
Teď klopiš ty zrak, chlapče; chop se mlatu
a dokaž mně, že v tobě síla; posud
jen podlost viděl jsem a slyšel tady!“*

V ustalém boji Ctirad podlehne, ale starší, rozvázný Bivoj mu daruje život, neboť je vázán něžným poutem k mírumilovné Kaši–Kazi.

Po několika dnech se dává Šárka svázat svými spolubojovnicemi a připoutat k dubu, podél kterého obvykle projíždí Ctirad na lov. Lest se podle předpokladu podaří; Ctirad ji vskutku osvobodí, ale současně zpit medovinou usne v jejím náručí. Připravené dívky nato pobijí jeho doprovod a spoutaného odvedou na Děvín. Jen Šárka začíná mít výčitky svědomí.

Dramatická zápletka vznikne v nočním Děvíně: Vlasta a Šárka se nečekaně srazí před Ctiradovým žalářem. Obě – mladé, silné a citově vyprahlé ženy – zatouží před vězňovou popravou po jeho objetí. V nastalém sporu zvítězí velitelka žen, Vlasta: „*Do rána já však na jeho spím srdci, slyš Šárko, na jeho – já miluji ho!*“

Poražená a zdrcená Šárka se rozhodne pomstít a zradí Děvín. Přemyslovým mužům prozradí tajnou cestu do dívčího hradu a ti jej snadno dobudou, vypálí a ženy pobijí. Leč je pozdě – Ctirad byl již krutě vpleten do kola.

Zoufalá Šárka spěchá vše vyjevit přátelům – Kaši a Bivojovi, kteří teď spolu žijí poustevnickým životem v lesní slují:

*„Běda, běda! Ó bozi, k čemu stvořili jste lásku?“
A skácela se; hostinný klín Kaši
ji zachytil. Však darmo; duše prchla
jí hrdlem táhlým z opuštěných nader...“*

Bivoj odnáší mrtvou Šárku na nejvyšší skálu, aby spálil její tělo na hranici.

Skrzicziek vel Hanka me fecit?

KAREL NESMĚRÁK

Václavu Hankovi bylo dosud kromě autorství přibližně deseti celých „údajně“ středověkých rukopisů připsáno i okolo osmnácti vpisků – fals do pravých středověkých kodexů [1]. Některé z těchto vpisků mají dokazovat vyspělost staročeského jazyka (např. glosy v *Mater Verborum*, meziřádkové překlady žalmů 109 a 145 v *Žaltáři glosovaném*), většina vpisků má potvrdit vznik příslušného kodexu na našem území rukou českého pisáře či iluminátora (např. *Jaroměřská bible*, *Laus Mariae*). Na pravost jednotlivých vpisků – fals nejsou v literatuře jednotné názory. Navíc se několikrát objevil i názor, že se nejedná o vědomá falsa, ale spíše o primitivní restaurátorství, či snahu navrátit a doplnit památku do stavu vzniku, což byla praxe v 19. století poměrně běžná a obvyklá [2].

Do kategorie vpisků – fals potvrzujících vznik iluminace rukou českého umělce patří i vpisek „Skrzicziek me fecit“ na rámu úvodní miniatury rukopisu *Decretum Gratiani*

z Knihovny Metropolitní kapituly pražské (sign. I.1) [3], jenž by měl označovat jméno iluminátora Skřeta či Skřítka.

Rukopis *Decretum Gratiani* byl zakoupen v Bologni jako neúplný a dopsán v Praze roku 1413. Iluminovaná výzdoba vznikla rovněž v Praze, a to dokonce až o přibližně padesát let později. Podrobný popis a ikonografický rozbor je podán v [4].

Vraťme se však k problematice sporného vpisku „Skrzicziek me fecit“. Vpisek se nachází na dolní části rámu umístěného kolem velké vstupní miniatury znázorňující hierarchické uspořádání středověké společnosti a předávání moci duchovní a světské. Jak bylo uvedeno výše, miniatura vznikala o více než půlstoletí později, než byl sepsán samotný rukopis. Podle Kejře [4] se proto iluminátor pečlivě vyhnul jak starší iniciále *H*, tak řádce glos, takže v levém dolním rohu není rám miniatury dokončený, navíc:

Sporný vpisec „Skrzicziek me fecit“

Presnost rámu byla podpořena ohraničujícími liniemi. Podobná linka ale přetíná jako dodatečný přídavek i od malíře původně respektovaný zlomek iniciály i rámem nedotčenou glosu. Tato linka je také výraznější než ostatní. Budí dojem, jako kdyby byla učiněna až později, neboť by jinak porušila malířův záměr nezasahovat do starší výzdoby a písma. V každém případě je třeba to pokládat za projev dodatečného zásahu.

Nejspíše dodatečně byl vepsán i nápis „Skrzicziek me fecit“. Jde o zcela neobvyklý prvek, který se jinde neobjevuje. Není proto nemístné vyslovit pochybnosti o záznamu jména autora a připustit pozdější zásah padělatele.

Pokud se týká zmiňovaného Skrziczieka, je malíř Skřítek známo z celé řady pramenů, (první zmínka o něm je již z roku 1447). O autenticitě a českém původu inkriminované miniatury nebylo a není pochyby (snad jen z výjimkou Melnikase [5], který na základě špatného pochopení poznámky v Kejřově soupisu rukopisů *Decretum Gratiani* v československých knihovnách [6] považoval celou miniaturu za falsum). Všechny starší studie (Podlaha 1903, Chytil 1906, v nedávné době i Šmahel 1993) o Skřítkovi jako autorovi nepochybovaly. Teprve Jaroslav Pešina ve své *Studii k malířství poděbradské doby* [7] v poznámce 92a uvádí:

Když byl již rukopis (Pešinovy studie, kn) odevzdáván do tisku, byl jsem upozorněn dr. J. Kroftou, jemuž zde za to vyslovuji dík, na možnost, že tato signatura je falsem V. Hanky. Možnost toho nevyklučuji, nasvědčovala by jí okolnost, že Hanka v kapit. knihovně v tomto smyslu „působil“, dále neobvyklé v té době znění, umístění a konečně i sama existence signatury.

Zdá se, že podobně jako u celé řady ostatních tzv. sporných památek, padlo na Václava Hanku „podezření“ jen proto, že malířova signatura je poněkud neobvyklá. Vezmeme-li

ale v úvahu, že – jak je ostatně uvedeno výše – výzdoba rukopisu vznikala až dlouhou dobu po jeho napsání a miniatura patří k zcela výjimečným dílům, není autorův „autogram“ tak zcela nepochopitelný, zvláště, jednalo-li se o předního mistra své doby (jak udává inventář svatovítského pokladu z roku 1480). Na druhé straně je naprosto nejasné, proč by uvedenou malířskou signaturu Václav Hanka falšoval, neboť se jedná o dílo z pozdního 15. století, kdy o kulturním rozkvětu Čech nebylo pochyb a doklady pro něj jsou více než hojné. Hanka se, na rozdíl od jmen učených Čechů z *Liber Viaticus* či *Mater Verborum*, o Skřítkovi a jeho malbě nikde nezmiňuje a je málo pochopitelné, že by připisek falšoval a nikde na něj neupozornil.

Proti autenticitě vpisku stojí tedy jen zcela nepodložené domněnky a jeho případné „připsání“ Václavu Hankovi je již zcela nepodložené. Jak ostatně naznačil Pešina „*konečnou odpověď tu může dát jedině technologický a paleografický rozbor*“. Bohužel na něj, podobně jako u jiných sporných památek, dosud marně čekáme.

Poznámky

- [1] a) Nesměrák K.: Soupis sporných památek české literatury, řazených k RKZ. In: *Almanach rukopisné obrany III*. Praha, Neklan 1995, str. 69–81. b) týž: Dodatky k soupisu sporných památek české literatury, řazených k RKZ. In: *Almanach rukopisné obrany V*. Praha, Neklan 2000, str. 68–63. c) týž: Dodatky k excerpti soupisu rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze. *Zprávy České společnosti rukopisné VI/2* (1. prosince 2002), str. 36–39.
- [2] a) Brodský P.: Neznámé Hankovo falzum v Knihovně Národního muzea. *Sborník Národního muzea C 31*, 1986, str. 21–28. b) týž: *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*. Praha, KLP–Koniašch Latin Press 2000, kat. č. 19, 33, 143, 149 a 206.
- [3] Podlaha A.: *Soupis rukopisů Knihovny Metropolitní kapituly pražské II*. Praha 1922, kat. č. 1098. (Pozor, nezaměnit s rukopisem *Decretum Gratiani* z Knihovny Národního muzea v Praze, v němž jsou obsaženy sporné vpisky „prosu praua“!)
- [4] Kejř J.: Skrzicziek me fecit (K miniatuře v rukopisu Dekretu Gratianova v Knihovně Metropolitní kapituly pražské, sign. I. 1). In: *Septuaginta Paulo Spunar Oblata (70+2)*. Připravil Jiří K. Kroupa. Praha, KLP–Koniašch Latin Press 2000, str. 472–482.
- [5] Melnikas A.: The Corpus of the Miniatures in the Manuscripts of Decretum Gratiani I. *Studia Gratiana* 16, 1975, str. 60–61.
- [6] Kejř J.: Les manuscrits du décret de Gratien dans les bibliothèques tchécoslovaques. *Studia Gratiana* 8, 1962, tab. XI.
- [7] Pešina J.: Studie k malířství poděbradské doby. *Umění* 7, 1957, str. 196–227, pozn. 92a.

Členské zprávy

Za Břetislavem Barašíkem

Dne 10. listopadu 2005 nás ve věku 85 let navždy opustil dlouholetý člen naší Společnosti pan Břetislav Barašík. Členem Československé společnosti rukopisné se stal ihned po II. světové válce jako studující filologie na Filosofické fakultě UK. Již v roce 1946 byl zvolen do Výboru Společnosti. Po rozpuštění ČSR v roce 1952 zůstal v těsném písemném styku s ostatními obránci RKZ. Na přelomu 60. a 70. let 20. století silně zpochybňoval Ivanovovy beletristické publikace o RKZ; na toto téma publikoval drobné články v regionálním tisku. Celá věc vyvrcholila Ivanovovou žalobou na ochranu osobnosti v roce 1972; spor byl nakonec ukončen smírem. Po obnově Společnosti organisoval rukopisné přednášky v Brně, Ostravě a Opavě. V roce 1995 vydal článek *Chemie není outsider ani v literárním sporu* (Časopis českých lékárníků 67, 1995, č. 7, str. 24–25). Čest jeho památce!

KAREL NESMĚŘÁK

Návěští o XIII. řádné valné hromadě České společnosti rukopisné

Oznamujeme všem členům ČSR, že XIII. řádná valná hromada naší Společnosti se uskuteční v sobotu 22. dubna 2006 od 13 do 17 hodin v salonku restaurace *U Pešků*, Národní dům na Vinohradech, Náměstí míru 9, Praha 2. Dopravní spojení: Metro, trasa A, stanice Náměstí míru; tramvaje: 4, 10, 22 a 23.

VÝBOR ČSR

Členská jubilea

V průběhu druhého pololetí roku 2005 oslavili významné životní jubileum tito naši členové: pan *Jindřich Koudelka* (Kladno) a *Ing. arch. Radomil Šolc* (Praha). Blahopřejeme a dovolujeme si popřát vše nejlepší a hodně úspěchů v osobním i profesním životě.

VÝBOR ČSR

Drobné zprávy

(červen – prosinec 2005)

- Zajímavý projekt spustila Národní knihovna. Pod názvem *Adoptujte si svůj rukopis* vyzývá zájemce o příspěvky na pořízení uměleckých kopií vzácných rukopisů. Např. kopie nedávno v Paříži vydraženého zlomku latinského překladu Dalimilovy kroniky bude stát asi 250 tis. korun.
- Mladá fronta DNES přinesla 2. července 2005 v příloze *Kavárna* pod názvem *Francouzský pomník tatička* TGM recenzi monografie Alaina Soubigoua. Autor recenze, historik Luboš Velek, vytknul hlavně chybné interpretace dobového kontextu; také kritizoval nevalný překlad knihy. Rukopisům jsou v recenzi věnovány

dvě poznámky: Soubigou si popletl jméno Vlček (na str. 65 napsal, že k Masarykovi se přidal Václav Vlček), k tomu recenzent: „*Není Vlček jako Vlček (Václav a Jaroslav) – zvláště ve sporu o tzv. Rukopisy.*“ Dále napsal: „*Osobně bych si netroufl tvrdit, že v důsledku sporu o Rukopisy byl TGM na několik let vyobcován z českých vědeckých kruhů.*“

- Levné knihy KMa daly do výprodeje knihu *Politická elita meziválečného Československa 1918–1938*. Dvě hesla se dotýkají Rukopisů, obě napsal Josef Harna, pracovník Historického ústavu AV ČR. T. G. Masaryk „... *okamžitě se připojil k pochybnostem o pravosti těchto památek (RKZ) a v duchu svých široce pojatých přístupů požadoval jejich komplexní prozkoumání.*“ V hesle *František Mareš* se dočteme, že byl národně demokratický a fašistický politik; patřil k vášnivým obhájčům Rukopisů.
- Na mezinárodním hudebním festivalu v Edinburgu (27. srpna 2005) zpívala v Queen's Hall argentinská mezosopranistka Bernarda Fink za doprovodu pianisty Rogera Vignolese *Songs from the Dvur Kralove Manuscript*, opus 7 od Antonína Dvořáka. Záznam koncertu vysílalo BBC Radio 3.
- Česká filharmonie zahájila (7. září 2005) v Rudolfinu již 110. sezónu. Vedle známých děl Antonína Dvořáka a Leoše Janáčka byla na programu symfonická báseň Zdeňka Fibicha: *Záboj, Slavoj a Luděk*. Skladbu složil dirigoval Vladimír Válek a byl přenášen na velkoplošnou obrazovku na Palachově náměstí. Ke koncertu napsal (9. září 2005) redaktor *Práva* Vladimír Říha článek *Filharmonie zahájila sezónu klasikou*, v němž mj. napsal: „*Pochvalme dramaturgii večera, protože vedle známých děl ... zařadila i jeden doslova objev: neuvážené dílo Zdeňka Fibicha Záboj, Slavoj a Luděk. Název napovídá, že nevychází z české historie, ale z její verze zfalšované v Rukopisech, jež tehdy byly častým námětem uměleckých děl, než byl dobojován zápas o jejich nepravost.*“
- Příznivá zpráva přišla ze Dvora Králové nad Labem. Úsilím *Sdružení na záchranu Záboje* byla přemístěna kašna se sochou Záboje zpět na své původní místo na náměstí TGM. Slavnostní odhalení restaurované kašny proběhlo v pátek 9. září 2005 v 18 hodin.
- Český rozhlas, stanice D-dur (vysílá digitálně vážnou hudbu po Internetu a také systémem DVB-T) hrál v pondělí 12. září 2005 v pravé poledne Antonína Dvořáka: *Písně z Rukopisu královédvorského* (Kytice, Róze, Žežulice, Skřivánek, Opuštěná, Jahody). Zpívala Bernarda Fink za klavírního doprovodu Petra Jiříkovského.
- Literární noviny (2005/38) otiskly článek Jana Šichy *Lahoda, lepota, vysoká lepota, vznešená lepota*, ve kterém autor rozebral Jungmannovu *Slovesnost* (1820). Mimo jiné napsal: „*Spekulovalo se o tom, nakolik byl Jungmann zainteresován do podvrhu Rukopisů. I opatrnější názory tvrdí, že nemohl úplně nevědět.*“
- V Praze se konal již 7. antikvární veletrh, tentokrát v Muzeu hl. m. Prahy na Florenci (14. a 15. října) Účast antikváriátů byla téměř shodná jako v minulých letech. Několik titulů se týkalo Rukopisů; antikváriát Abeceda z Mnichova nabízel několik vydání RK (Hanka, Thun, Scheiwl).
- Nakladatelství H&H vydalo český překlad francouzské knihy *Dějiny české literatury*, kterou napsala Hana Voisine-Jechová, profesorka české literatury na pařížské Sorbonně (2001). Autorka příznivě hodnotí Rukopisy královédvorský a zelenohorský.
- Česká televize vysílala tematický večer o Moravském krasu (ČT2, 23. října 2005); v pořadu byl vysílán dokumentární film o profesoru speleologie Karlu Absolonovi. Absolon objevil slavnou Věstonickou Venuši, založil Muzeum Anthropos a v roce 1939 založil a byl předsedou odbočky České společnosti rukopisné v Brně.
- Knižní klub vydal barevnou pětisetstránkovou encyklopedii *Česko*. Nechybí v ní heslo Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Pokud některé encyklopedie uvádějí, že domnělými autory RKZ byli Hanka a Linda, tak zde to vědí najisto.
- Česká televize ve významný den (28. října 2005) zopakovala pořad *V řeči rázná, tělem cudná* – dokument o mýtu, kněžně Libuši a stejnojmenné opeře. Také se hovořilo o Rukopisech a Václavu Hankovi. Byli zmíněni i výtvarníci, kteří vyrostli na Rukopisech: Mánes, Aleš a Myslбек.
- V knihkupectvích se objevila kniha *Vyšehradský hřbitov – Slavin*, kterou napsal Mgr. Václav Potoček. Vydal Svatobor v nakladatelství Professional Publishing. Kniha na 350 stranách popisuje osobnosti pohřbené na Vyšehradě, ve Slavině a také tvůrce zajímavých náhrobků.

JAROSLAV GAGAN

Kalendárium (červen – prosinec 2005)

12. června – 100 let od úmrtí Wácslawa Wladiwoje Tomka, českého historika. V roce 1859 pátral po svědčích nálezu RKZ. Autor celé řady obraných článků.
31. července – 125 let od narození Ing. arch. Dr. Vladimíra Zákrejse, významného obránce RKZ. V roce 1930 vystoupil na obranu Rukopisů pod pseudonymem Jan Evangelista Hanka, autor četných článků a spisů (mj. *Bitva u Olomouce 1241, Spor o minulost*). Další pseudonymy: Jan Jean, JUC. Pernerová, Arnošt Sběřský.
10. srpna – 185 let od úmrtí Johanna Heinricha Dambbecka, německého spisovatele, estetika a historika umění. Roku 1820 uvítal s nadšenou chválou knižní vydání RK v překladu Svobodově, napsal: „*všechny básně se vyznačují přirozeností a velikostí, obsáhlejší epické básně pak obzvláštní básnickou silou, básně lyrické líbezným půvabem a něžnou vroucností citů*“.
22. srpna – 225 let od narození Bartoloměje Kopitara, slovinského filologa a knihovníka Dvorní knihovny ve Vídni. Jako první vystoupil roku 1829 proti pravosti RKZ.
16. září – 188 let od nálezu Rukopisu královédvorského.
18. září – 65 let od úmrtí Prof. Davorina Marii Žukoviče, slovinského slavisty a spisovatele, ředitele mariborské knihovny. Od roku 1910 psal česky i německy na obranu RKZ. Odhalil nesmyslnost tzv. kryptogramu Hanka fecit. Autor řady článků a knih (mj. *Rukopisové zelenohorský, Píseň pod Vyšehradem a Královský, Závěr českého sporu o Rukopisy*).
26. září – 105 let od úmrtí MUDr. Eduarda Alberta, významného chirurga, básníka a mecenáše. Obdivoval RKZ od studentských let, kdy vypracoval básnický rozbor RKZ a dokazoval, že by moderní básník nepřišel na zvláštní obraty jazyka RK. Později pod vlivem přátel (Goll, Gebauer) svůj názor změnil a přešel k odpůrcům.
6. října – 45 let od úmrtí Prof. Dr. Karla Absolona, světoznámého antropologa, archeologa a geografa (mj. nálezce Věstonické Venuše). Významný obránce RKZ, o němž se zajímal už před I. světovou válkou jako spolupracovník Prof. Piče. Zakladatel a předseda odbočky Československé společnosti rukopisné v Brně.
9. října – 180 let od narození Josefa Jirečka, pedagoga, statistika a novináře. Předseda Královské české společnosti nauk, ministr kultury a vyučování. Aktivní obránce RKZ (spolu s bratrem Hermenegildem Jirečkem), autor celé řady článků a spisů.
9. října – 120 let od narození Václava Hrubého, českého historika. Pracoval v archivu Národního musea v Praze. Autor paleografického rozboru RKZ a dalších sporných památek, které připsal Václavu Hankovi (mj. *Psal Hanka Rukopis královédvorský? Hanka – padělatel, Hanka byl pisatelem Rukopisů*).
10. října – 170 let od úmrtí Kazimierza Brodzinskeho, polského básníka, spisovatele a literárního historika. Jako první přeložil v roce 1820 některé básně RK do polštiny.
12. října – 55 let od úmrtí Ing. Viléma Götzla, významného obránce Rukopisů, třetího předsedy České společnosti rukopisné.
16. října – 165 let od narození Josefa Truhláře, literárního historika, filologa a knihovníka Universitní knihovny v Praze. Byl spolupracovníkem *Athenaea*, sbíral tzv. paralely, jimiž chtěl dokázat povržení RKZ.
20. října – 30 let od úmrtí Ing. Karla Urbana, významného obhájce Rukopisů. Byl velmi aktivním členem ČSR, redaktorem Zpráv. Aktivním v obraně RKZ zůstal i po rozpuštění Společnosti v roce 1953.
22. října – 140 let od narození MUDr. Karla Kettnera, spoluzakladatele ČSR. Byl jednatelem Společnosti, velmi aktivním obránce RKZ, autorem celé řady článků.
22. října – 15 let od úmrtí JUDr. Jaroslava Šonky. Původně obránce RKZ. Později účastník hmotného průzkumu Rukopisů tzv. Ivanovovým týmem.
20. listopadu – 55 let od úmrtí Prof. Václava Flajšhansse, jazykovědce a literárního historika. Zprvu věřil v pravost RKZ, ale roku 1890 pod vlivem svého učitele Jana Gebauera své stanovisko změnil. V roce 1896 se náhle obrátil a spisem *Boj o Rukopisy* Gebauerovy námitky vyvrátil. Později znovu přešel do tábora odpůrců pravosti Rukopisů.
13. prosince – 124 let od úmrtí Antonína Vaška, gymnasiálního profesora češtiny. Otec Petra Bezruče. Roku 1879 vystoupil proti RKZ spisem *Filologický důkaz, že RKZ, též zlomek Evangelia sv. Jana jsou podvržená díla Václava Hanky*.
25. prosince – 95 let od úmrtí Prof. Antonína Bělohoubka. V letech 1886–1887 provedl dosud nejdokonalejší průzkum RK, přičemž podal jasný důkaz pravosti Rukopisu.

Česká společnost rukopisná *(založena 1932)*

Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6

e-mail: rkz@kix.fsv.cvut.cz

IČO: 492 801 80

Bankovní spojení:

ČSOB, č. ú.: 156 288 258/0300

WWW stránky o RKZ:

<http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/>

WWW stránky ČSR:

<http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/csr/>

Elektronická konference o RKZ:

rkz-l@kix.fsv.cvut.cz

Zprávy České společnosti rukopisné

ISSN 1213-9033

Řada VI, č. 8, 1. prosince 2005.

MK ČR E 13420.

Vydává Česká společnost rukopisná, Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6.
E mail: rkz@kix.fsv.cvut.cz. On-line přístupno na <http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/csr/>.
Rediguje RNDr. Karel Nesměrák, Ph.D. Vychází dvakrát ročně.